

**Een archeologisch inventariserend
veldonderzoek (IVO) door middel van een
bureau-onderzoek en boringen, aan de
Winsumerstraatweg 4 te Tijum, gemeente
Winsum (Gr.)**

H. Buitenhuis & G.J. de Roller

ARC-Rapporten 2007-43

Groningen
10 juli 2007
ISSN 1574-6887

Colofon

Een archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van een bureau-onderzoek en boringen, aan de Winsumerstraatweg 4 te Tijum, gemeente Winsum (Gr.)

ARC-Rapporten 2007-43
ARC-Projectcode 2007-128

Opdrachtgever
E kwadraat advies / A.M.M. Vermue
Bevoegd gezag
Provincie Groningen, dr. H.A. Groenendijk
Beheer en plaats van documentatie
Archaeological Research & Consultancy

ARCHIS nummer bureau-onderzoek
23204
ARCHIS nummer booronderzoek
23225

Tekst
H. Buitenhuis & G.J. de Roller
Afbeeldingen
B. Schomaker
Redactie
A. Ufkes
Eindredactie
J. Schoneveld

Status
definitieve versie

Autorisatie — C.G. Koopstra

Uitgegeven door
ARC bv
Postbus 41018
9701 CA Groningen

ISSN 1574-6887

Groningen, 10 juli 2007

Een recente lijst van de ARC-Rapporten is te vinden op www.arcbv.nl

1 Inleiding

1.1 Aanleiding voor het onderzoek

Aanleiding tot het uitvoeren van dit onderzoek vormt de voorgenomen bouwplannen van de familie A.M.M. Vermue voor een mestvergistingsinstallatie aan de Winsumerstraatweg 4 te Tijum, gemeente Winsum. Omdat de werkzaamheden gepaard zullen gaan met bodemversturende ingrepen, is voorafgaand hieraan een archeologisch onderzoek noodzakelijk. Dit is in overeenstemming met het Verdrag van Malta, dat de bescherming van het cultureel erfgoed op Europees niveau beoogt.

In opdracht van E kwadraat advies, namens de familie Vermue, heeft Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) het archeologisch onderzoek uitgevoerd. Voorafgaand aan het veldwerk is op 22 juni een voorbereidende bureaustudie verricht door drs. ing. G.J. de Roller. Het inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van een geo-archeologisch booronderzoek en waar mogelijk een aanvullende oppervlaktekartering vond plaats op 28 juni 2007 door dr. H. Buitenhuis en drs. ing. G.J. de Roller. Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd conform de eisen die gesteld worden in de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA), versie 3.1.¹

1.2 Ligging van het onderzoeksgebied

Het onderzoeksterrein ligt op de zuidelijke rand van de wierde Tijum ten westen van de Winsumerstraatweg. Het onderzoeksterrein is ca. 0,6 ha groot en bestaat uit twee deelgebieden.

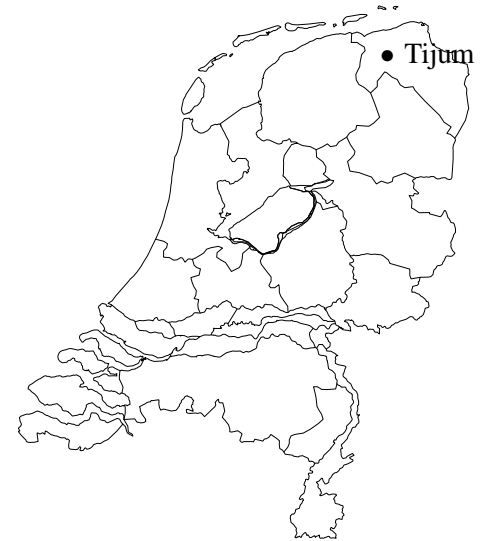
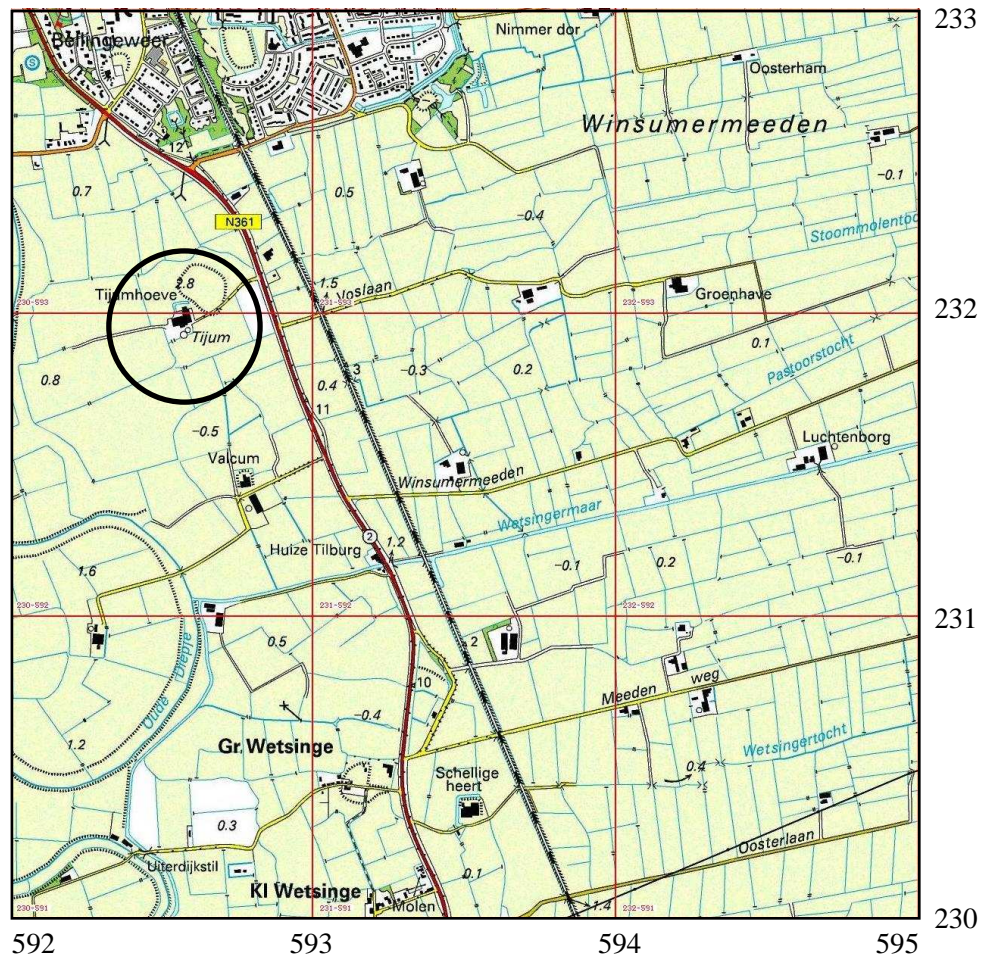
1.3 Objectgegevens

Provincie	Groningen
Gemeente	Winsum
Plaats	Tijum
Toponiem	Winsumerstraatweg 4
Kaartblad	7B
Coördinaten	230.476/592.955 NW 230.627/592.990 NO 230.649/592.916 ZO 230.504/592.867 ZW
Periode	IJzertijd – Nieuwe Tijd
Type object	Wierde
Type bodem	Klei
Geomorfologie	Kwelderrug

1.4 Doel van het onderzoek

Doel van het bureau-onderzoek is het verkrijgen van inzicht in bekende en te verwachten archeologische waarden in en om het plangebied. Op basis van de verworven informatie wordt een archeologisch verwachtingsmodel voor de onderzoekslo-

¹De inhoud van de KNA kan worden geraadpleegd op www.sikb.nl

Legenda

— Onderzoekslocatie

Afbeelding 1 Topografische kaart van de onderzoekslocatie (omcirkeld) en omgeving, voorzien van RD-coördinaten. Bron: Topografische Dienst Nederland.

catie opgesteld. Het inventariserend veldonderzoek (IVO) dient ertoe, het voorgestelde verwachtingsmodel te verifiëren en met veldwaarnemingen te completeren. Aan de hand van de op deze wijze verkregen gegevens wordt vastgesteld of er archeologische resten in het plangebied aanwezig (kunnen) zijn, wat de potentiële aard en omvang hiervan is en of de voorgenomen werkzaamheden in het plangebied eventueel een bedreiging vormen voor het bodemarchief. Indien dit het geval is wordt geadviseerd op welke wijze hiermee in het vervolgtraject van de plannen rekening dient te worden gehouden.

Bureau-onderzoek

Voor het bureau-onderzoek wordt bronnenmateriaal uit diverse disciplines geraadpleegd en geïntegreert tot een archeologisch verwachtingsmodel. Gegevens met betrekking tot bekende en te verwachten archeologische waarden worden onder meer ontleend aan Archis.² Voor een goede beeldvorming van de ontstaansgeschiedenis van en de bodemopbouw binnen het plangebied worden geomorfologische en bodemkundige kaarten geraadpleegd. Getracht is, om informatie met betrekking tot bekende verstoringen in de bodem te achterhalen. Voor een overzicht van de historische en subrecente situatie van het plangebied is topografisch-historisch kaartmateriaal bekeken. Tenslotte zijn de resultaten van voorgaand archeologisch onderzoek – gepubliceerd in archeologische rapporten – nagetrokken op relevantie en bruikbaarheid voor het onderzoek.

Inventariserend Veldonderzoek (IVO)

Het doel van het veldonderzoek is om vast te stellen of de bodemopbouw op de onderzoekslocatie intact is en om vast te stellen of het terrein deel uitmaakt van de nabijgelegen wierde Tijum of van de valge van deze wierde.

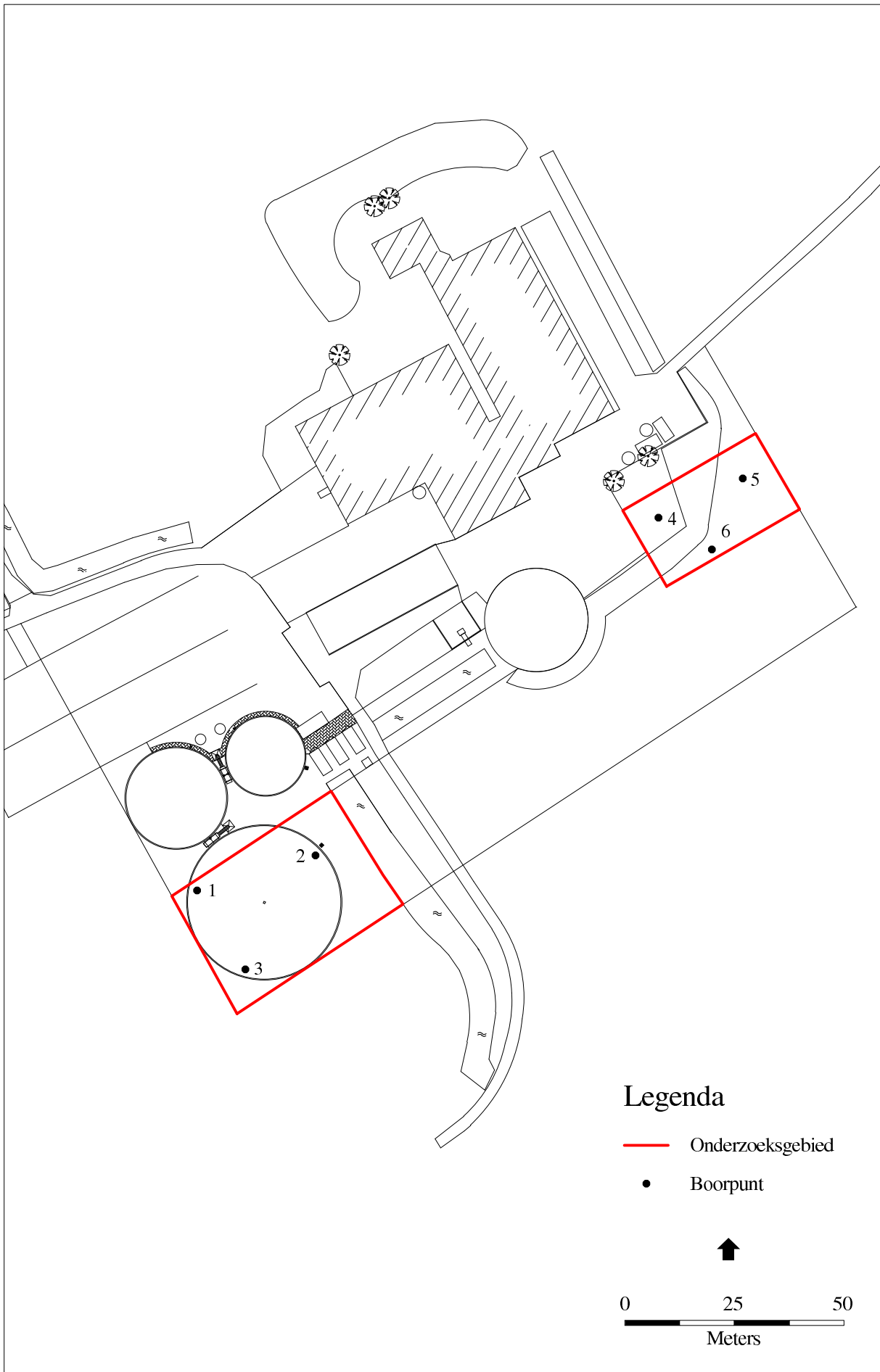
1.5 Werkwijze

Op het onderzoeksterrein zijn in totaal zes boringen gezet ten behoeve van de archeologie (zie bijlage 1 en afb. 2). Deze boringen zijn verspreid over het terrein gezet, drie in elk deelgebiedje, om een juiste, algehele, indruk van de bodemopbouw te kunnen krijgen.

De boorkernen zijn zorgvuldig uitgelegd, waarbij de opeenvolgende bodemlagen precies konden worden beschreven en opgemeten. Vervolgens is de bodemopbouw per boring beschreven en is er gelet op de aanwezigheid van archeologische indicatoren zoals aardewerkfragmenten, houtskool, fosfaatvlekken, vuursteen, natuursteen, verbrand leem en bot.

Voor het boren is gebruik gemaakt van een verlengbare edelmanboor met een diameter van 7 cm en een guts met een diameter van 3 cm. Naast het boren is, voor zover mogelijk, een oppervlaktekartering uitgevoerd, bestaande uit het aflopen van het terrein en het inspecteren van ontsluitingen waaronder molshopen. De vondstzichtbaarheid was beperkt als gevolg van hoge begroeiing.

²Het digitale archeologische informatiesysteem voor Nederland waarvan de Archeologische Monumenten Kaart (AMK) en de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW) deel uitmaken.

Afbeelding 2 Locatie van de boorpunten op het terrein Winsumerstraatweg 4. Kaart: B. Schomaker.

2 Bureau-onderzoek

2.1 Beschrijving van het onderzoeksgebied

Het onderzoeksterrein is gesitueerd aan de zuidrand van de dorpswierde van Tijum en ligt in het noordelijk zeeleigebied, welke langs de Nederlandse kust wordt aangetroffen (Berendsen 2005). Tijdens het Holoceen is hier in een getijdenmilieu een pakket klastische sedimenten afgezet, de Formatie van Naaldwijk, die in het verleden ook wel de Groningen Formatie werd genoemd (De Mulder et al. 2003). Het onderzoeksgebied ligt op een oude kwelderrug die door zijn hogere ligging en zandiger bodem aantrekkelijk is voor bewoning.

2.2 Bekende archeologische waarden

Doordat de kwelderrug aantrekkelijk is voor bewoning ligt er op deze rug een rij wierden die van Paddepoel naar Winsum loopt. De bewoning begint in het algemeen in de IJzertijd/Romeinse Tijd en loopt veelal door tot de huidige tijd. De wierden op de kwelderrug zijn allen archeologische monumenten. Zo staat het noordelijk deel van de wierde van Tijum geregistreerd onder nummer 1184 (afb. 3). Het is een zichtbaar monument waar in 1983 door Miedema (1983) zestien boringen in zijn gezet. Onder een bouwvoor van 40 cm dikte bevinden zich terplagen die tot meer dan 2 m onder het maaiveld rijken. Dit deel van de wierde heeft een zeer hoge archeologische waarde. Het zuidelijke deel is doorsneden door sloten en er bevinden zich gedempte sloten. Hier is aardewerk aangetroffen van kogelpotten Pingsdorf aardewerk die in de periode 800–1400 n. Chr. te dateren zijn. Dit deel van de wierde staat op de archeologische monumentenkaart aangegeven met een hoge waarde en heeft nummer 11671. Buiten de wierdenreeks zijn geen archeologische vondsten of meldingen bekend. De IKAW (Indicatieve Kaart avn Archeologische Waarden) geeft voor het onderzoeksgebied een hoge tot middelhoge trefkans. Ten zuiden van Tijum is bij de wierde Valcum door Grontmij onderzoek verricht, waarover in Archis echter geen verdere gegevens zijn opgenomen.

2.3 Historische situatie

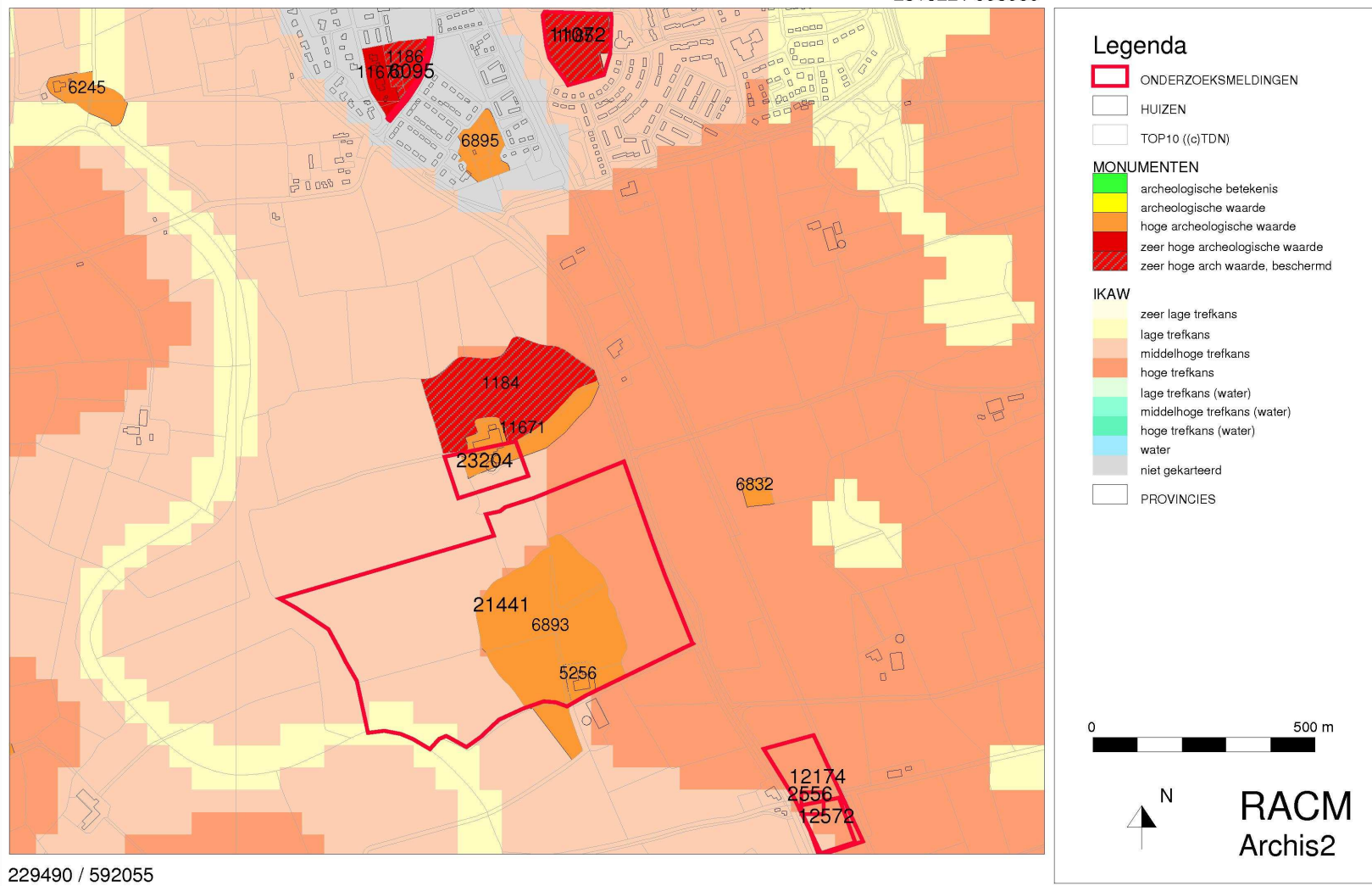
Uit de kadastrale minuut uit 1832 blijkt dat op de wierde drie woningen staan (afb. 4).³ Rond de achterste woning, de voorganger van het pand dat nu door de familie Vermue wordt bewoond, heeft een gracht rond het erf gelopen. Deze kaart geeft ook een voetpad weer dat over de wierde loopt. Kaartmateriaal uit 1850 (Geudeke et al. 1990) geeft aan dat er twee bouwwerken staan en dat de zuidelijke ringweg in gebruik is om bij de achterste woning/boerderij te komen (afb. 5). In 1905 is de situatie niet wezenlijk veranderd (Wieberdink 1990). De eerste boerderij is iets naar het zuiden opgeschoven en de ringweg loopt verder door in westelijke richting (afb. 6).

In Archis wordt nog vermeld dat er een ontgrondingsvergunning is aangevraagd voor het centrale deel van de wierde.

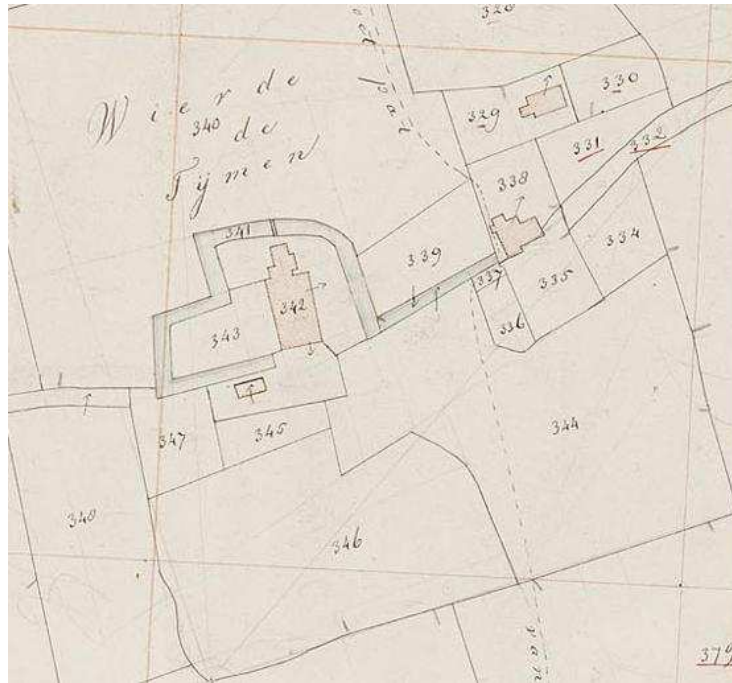
³Bron: www.dewoonomgeving.nl

27-06-2007

231822 / 593960

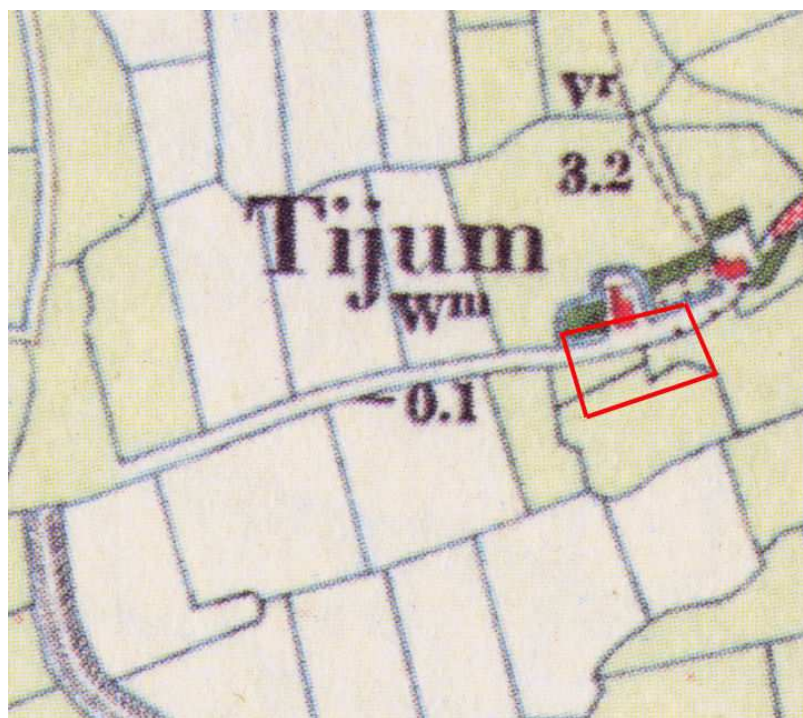
Afbeelding 3 Archeologische verwachtingswaarden, monumenten en waarnemingen in de omgeving van de onderzoekslocatie. Bron: Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM)/Archis II, 27 juni 2007.

Afbeelding 4 Uitsnede uit de kadastrale minuut van 1832.
Bron: www.dewoonomgeving.nl

Afbeelding 5 Uitsnede van de topografische kaart van 1850 met in rood de globale ligging van het onderzoeksgebied. Bron: Geudeke 1990.

Afbeelding 6 Uitsnede van de topografische kaart van 1905 met in rood de globale ligging van het onderzoeksgebied. Bron: Wieberdink 1990.

2.4 Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel

Op basis van de bij het bureau-onderzoek verkregen informatie kan een archeologisch verwachtingsmodel voor het plangebied worden opgesteld. De archeologische verwachting van het onderzoeksterrein is volgens de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW 2e generatie) hoog tot middelhoog. Daarnaast geeft de monumentenkaart een hoge waarde aan het onderzoeksgebied maar tevens beschrijft het verstoringen door sloten en oude sloten die gedempt zijn. Het booronderzoek zal duidelijk moeten maken of het onderzoeksterrein is aangetast door de aanleg van sloten en eventuele ontgravingen in het verleden en of er nog intacte wierdelagen of zogenaamde valge-lagen aanwezig zijn, die het bouwvoornemen in de weg staan.

3 Inventariserend veldonderzoek

Er zijn op het terrein zes boringen gezet in twee gebieden (zie bijlage 1 en afb. 2). In alle zes boringen is de bodemopbouw in principe identiek. De bodem bestaat, van onder naar boven, uit:

- tot een diepte van 220–170 cm beneden maaiveld wordt zandige blauwgrijze klei gevonden. Het zand komt zowel gemengd door de klei als in dunne overstromingslaagjes voor;
- op een diepte variërend van 150 tot 220 cm beneden maaiveld wordt een iets humeuzere kleilaag met veel plantenresten (riet) aangetroffen;

- op de bovengenoemde humeuze laag wordt een laag lichtgrijze zandige klei gevonden met vrij veel plantenresten en soms iets schelpgruis. De bovenste 40–60 wordt gevormd door de bouwvoor. Bij de boringen 1–3 is deze laag sterk zandig. Alleen bij de boringen 4 en 5 bestaat deze laag direct onder de bouwvoor uit een bruinevlekte, iets rommeliger laag op een diepte van 100–60 cm beneden maaiveld.

3.1 Vondsten

In de boorkernen zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen. Wel zijn resten van recent aardewerk en baksteen in de bouwvoor aangetroffen. Bij boring 5 zijn aan het oppervlak twee scherven kogelpotaardewerk aangetroffen.

4 Conclusies

Uit het bureau-onderzoek blijkt dat op de onderzoekslocatie sprake is van een middelhoge tot hoge verwachtingswaarde en hecht de monumentenkaart een hoge waarde aan het onderzoeksgebied. Uit het veldonderzoek blijkt, dat de bodem van de twee onderzochte deelterreinen bestaat uit kwelder(rug)afzettingen. Er zijn geen aanwijzingen gevonden voor de aanwezigheid van wierdelagen. Alleen bij boorpunten 4 en 5 zijn vage resten gevonden van een oude bouwvoor dan wel een mogelijke valge onder de recente bouwvoor. Deze boorpunten liggen buiten de gracht/sloot die het perceel heeft omsloten. Hier zijn aan het oppervlak ook twee scherven van middeleeuws kogelpotaardewerk aangetroffen.

5 Aanbeveling

Bij het deelgebied rond de boorpunten 1–3 wordt aanbevolen het terrein vrij te geven voor de voorgenomen activiteiten. Hier is alleen een onverstoord bodem van de kwelder(rug) aangetroffen. In het deelgebied bij de boorpunten 4–6 zijn bij de boorpunten 4 en 5 vage resten van een mogelijke valge aangetroffen. Het zou de buitenste rand van de valge kunnen zijn. Hier zijn ook twee scherven van kogelpotaardewerk aan het oppervlak gevonden. Deze kunnen echter akomstig zijn van de nabijgelegen wierde. Indien bij de voorgenomen activiteit, de bouw van een wagenopslag, de bodem niet dieper dan de bouwvoor wordt verstoord lijkt er geen bezwaar te zijn tegen de voorgenomen activiteit. Indien echter de verstoring dieper gaat wordt, na overleg met het bevoegd gezag, de provinciaal archeoloog dr. H.A. Groenendijk, aanbevolen om bij de graafwerkzaamheden archeologische begeleiding te doen plaatsvinden. Voor een archeologische begeleiding is een goedgekeurd Programma van Eisen (PvE) noodzakelijk en de begeleiding dient te worden uitgevoerd conform de eisen zoals gesteld in de KNA versie 3.1.

Wanneer bij de uitvoering verder onverhoopt grondsporen en/of vondsten worden aangetroffen, dient hiervan direct melding te worden gemaakt bij de provinciaal archeoloog, dr. H.A. Groenendijk.⁴

⁴Dienst Cultuur en Welzijn, Provincie Groningen, Postbus 610, 9700 AP Groningen, tel: 050 - 316 4291.

Literatuur

- Berendsen, H.J.A., 2005. *Landschappelijk Nederland. De fysisch-geografische regio's*. Assen.
- Geudeke, P.W., K. Zandvliet & L. Balk, 1990. *Grote Historische Atlas van Nederland 1:50.000, 2 Noord-Nederland 1851–1855*. Groningen.
- Miedema, M., 1983. *Vijftwintig eeuwen bewoning in het terpenland ten Noordwesten van Groningen*. Vrije Universiteit Amsterdam (diss.).
- Mulder, E.F.J. de et al., 2003. *De ondergrond van Nederland*. Groningen/Houten.
- Wieberdink, G.L., 1990. *Historische Atlas Groningen. Chromotopografische Kaart des Rijks 1:25.000*. Den Ilp.

Bijlage 1 Boorstaten

Locatiebepaling	gemeten, GPS
Referentievlak	Nieuw Amsterdams Peil
Maaiveldhoogtebepaling	geschat, overige methoden
Nauwkeurigheid maaiveldhoogte	100 cm

De volgende afkortingen worden in de boorstaten gebruikt.

grondsoort (onderdeel lithologie)		z3	sterk zandig
K	klei		
Z	zand		
bijmengsel (onderdeel lithologie)		humus (onderdeel lithologie)	
s2	matig siltig	h1	zwak humeus
s3	sterk siltig	h3	sterk humeus
z2	matig zandig		

boring 1 RD-X: 230.492. RD-Y: 592.873. Boormethode: edelmanboring, guts.

diepte lithologie	kleur	grens	
50 Kz3	licht grijsbruin	geleidelijk	<i>Bodemkundige interpretaties:</i> bouwvoor.
110 Zs2	licht grijs	geleidelijk	<i>Plantenresten:</i> spoor.
150 Ks2	licht grijs	geleidelijk	
180 Zs2	licht grijs	scherp	<i>Plantenresten:</i> spoor.
185 Ks3h1	bruin	scherp	<i>Plantenresten:</i> weinig.
200 Ks2	grijs	beëindigd	<i>Sublagen:</i> zandlagen. <i>Plantenresten:</i> weinig.

boring 2 RD-X: 230.519. RD-Y: 592.881. Boormethode: edelmanboring, guts.

diepte lithologie	kleur	grens	
40 Ks3	grijsbruin	geleidelijk	<i>Bodemkundige interpretaties:</i> bouwvoor.
150 Ks2	licht grijs	geleidelijk	<i>Sublagen:</i> zandlagen. <i>Plantenresten:</i> spoor.
170 Ks2h1	bruin	geleidelijk	
300 Kz2	grijs	beëindigd	<i>Sublagen:</i> zandlagen. <i>Plantenresten:</i> spoor.

boring 3 RD-X: 230.503. RD-Y: 592.855. Boormethode: edelmanboring, guts.

diepte lithologie	kleur	grens	
50 Zs3	licht bruin	geleidelijk	<i>Bodemkundige interpretaties:</i> bouwvoor.
170 Kz3	licht grijs	geleidelijk	<i>Sublagen:</i> zandlagen. <i>Schelpmateriaal:</i> spoor.
185 Ks2h1	bruin	geleidelijk	<i>Plantenresten:</i> weinig.
200 Kz2	grijs	beëindigd	<i>Sublagen:</i> zandlagen.

boring 4 RD-X: 230.611. RD-Y: 592.950. Boormethode: edelmanboring, guts.

diepte lithologie	kleur	grens	
30 Kz3h3	donker grijs	geleidelijk	
60 Kz3	grijsbruin	geleidelijk	<i>Bodemkundige interpretaties:</i> bouwvoor.
190 Kz2	grijs	scherp	<i>Sublagen:</i> zandlagen. <i>Plantenresten:</i> spoor. <i>Schelpmateriaal:</i> spoor.
220 Kz2h1	bruin	scherp	<i>Plantenresten:</i> weinig. <i>Opmerkingen:</i> oud oppervlak.
300 Kz3	grijsblauw	beëindigd	<i>Sublagen:</i> zandlagen. <i>Opmerkingen:</i> Kelder rommelig.

boring 5 *RD-X: 230.644. RD-Y: 592.957. Boormethode: edelmanboring, guts.*

<i>diepte lithologie</i>	<i>kleur</i>	<i>grens</i>	
60 Kz3h1	bruin	geleidelijk	<i>Bodemkundige interpretaties:</i> bouwvoor.
100 Kz2	grijsbruin	geleidelijk	<i>Vlekken:</i> sterk gevlekt, bruin.
160 Kz2	licht grijs	scherp	<i>Sublagen:</i> zandlagen. <i>Plantenresten:</i> spoor.
220 Kz2h1	bruin	geleidelijk	<i>Plantenresten:</i> veel. <i>Schelpmateriaal:</i> weinig. <i>Opmerkingen:</i> oud oppervlak.
280 Kz3	grijsblauw	beëindigd	<i>Sublagen:</i> zandlagen.

boring 6 *RD-X: 230.623. RD-Y: 592.933. Boormethode: edelmanboring, guts.*

<i>diepte lithologie</i>	<i>kleur</i>	<i>grens</i>	
60 Kz2	grijsbruin	diffuus	<i>Bodemkundige interpretaties:</i> bouwvoor.
150 Kz2	licht grijs	geleidelijk	
220 Kz2h1	bruin	scherp	<i>Plantenresten:</i> veel. <i>Schelpmateriaal:</i> spoor.
280 Kz3	grijsblauw	beëindigd	<i>Sublagen:</i> zandlagen.